

etički stav prema pitanju »Kako želimo živjeti« u posttradicionanom poretku i kako se postaviti prema zanemarivanju egzistencijalnih pitanja. Svoju definiciju »životne politike« Giddens ne proklamira kao univerzalni praktički obrazac, ali je izvodi iz načela modernosti koja su univerzalizirana (globalizirana). On smatra da su u globalnim razmjerima karakteristična četiri procesa koja nameću sličnu logiku mišljenja u svim, više ili manje razvijenim, socijalnim sredinama. Prvi je proces: unifikacija versus fragmentacija. Unificiraju se »institucionalni obrasci« življenja koji se sukobljuju s težnjom za fragmentiranim identitetom bez globalne perspektive. Drugi je proces: nemoć versus prisvajanje. Modernost, gledana globalno, omogućuje sve probitačnije i pravednije prisvajanje dobara, ali je institucionalni poredak takav da neprestano reproducira oblike nejednakosti i nemoći. Treći je proces: autoritet versus nesigurnost. U vrijeme kad više nema krajnjih autoriteta, »refleksivna težnja za identitetom« ipak traži neki oblik zajedništva i suglasja. Četvrti je proces: personalizirano versus standardizirano iskustvo. Čovjek teži bogatoj potrošnji, prima njezine standardizirane obrasce, ali je istodobno reflektira iz kuta osobnosti i specifičnosti. Navedeni dihotomijski procesi govore o tome da je suvremeni socijalni život proturječniji od svih dosadašnjih životnih oblika, ali Giddens misli da je baš »kasna« modernost refleksivno »osuđena« na tu kontradiktornost i da je zbog te refleksivnosti sposobna za institucionalne inovacije za koje nije bilo sposobno ni jedno prijašnje povijesno razdoblje. Racionalistički projekt modernosti došao je do stupnja kada se pitanje života rješava ne više kao apstraktni (filozofski, prirodnoznanstveni, socijalnoutopijski, moralno-teološki) princip nego kao personalizirani iskustveni projekt svakodnevlja. Mogli bismo reći da je Giddensova knjiga u biti rekonstrukcija modernosti iz kuta socio-

logije svakodnevnog života. Iz sfera »velikih pojmova« — oko kojih se uglavnom vrte analitičari te probitačne intelektualne teme — on se spušta na područje ljudskog doživljaja »kasne« modernosti, stoga je ovo njegovo djelo znatno iznad prosjeka recentne moderno/postmoderne teorijske produkcije.

Rade Kalanj

Sabino Acquaviva, Enzo Pace

SOCIOLOGIA DELLE RELIGIONI

La Nuova Italia, Roma, 1992, 190 str.

Prošle je godine u uglednog izdavača iz Rima — *La Nuova Italia* — izašao vrlo dobar udžbenik sociologije religije, koji je prikladan kako za srednje škole tako i za sveučilišta — *Sociologia delle religioni* (Sociologija religija). Autori ovoga udžbenika poznati su istraživači, sveučilišni profesori i teoretičari u Italiji, ali i šire. Obojica su profesori Sveučilišta u Padovi, a bave se poglavito problemima sociologije religije, o čemu su napisali brojna i poznata djela. Acquavivina djela izdavana su i na drugim europskim jezicima, a i Pace je suradnik više međunarodnih časopisa. Bio je na dužnosti generalnog tajnika *Međunarodnog društva za sociologiju religije*, koje izdaje izvanredan časopis za sociologiju religije — *Social Compass*.

Acquaviva je u međunarodnim stručnim krugovima poznat kao sociolog istraživač poglavito religijskih fenomena, a napose problema sekularizacije unutar industrijskih i tzv. postindustrijskih društava. Objavio je niz djela, od kojih valja spomenuti: *L'eclissi del sacro nella civiltà industriale* (Pomračenje svetoga u industrijskoj civilizaciji), Milano, 1961; *In principio era il corpo* (U početku bijaše tijelo), Roma, 1967; *La strategia del gene*. Bisogni e si-

stema sociale (Strategija gena. Potrebe i društveni sustav), Bari, 1983; *Religione e irreligione nell'età postindustriale* (Religija i nereligija u postindustrijskom razdoblju), Roma, 1971, itd.

Drugi, a zapravo glavni autor udžbenika, E. Pace, također je autor niza značajnih djela iz sociologije religije: *Asceti e mistici in una società secolarizzata* (Asketi i mistici u sekulariziranom društvu), Venecija, 1983; *La società parallela. Religione, resistenza e opposizione nella Polonia contemporanea* (Paralelno društvo. Religija, otpor i oporba u suvremenoj Poljskoj), Milano, 1984; *Il regime della verità. Il fondamentalismo religioso contemporaneo* (Režim istine. Suvremeni religiozni fundamentalizam), Bologna, 1990; *Religione e società* (Religija i društvo), Torino, 1992; *Le grandi religioni mondiali e l'ecologia* (Velike svjetske religije i ekologija), 1991.

Sociologija religije skupno je djelo spomenutih autora napisano kao udžbenik u kojemu se izvanredno pregledno izlaže ono bitno što karakterizira jednu sociološku disciplinu kakva je sociologija religije. U nas je u upotrebi za sociologiju religije uglavnom udžbenik Vuka Pavićevića *Sociologija religije s elementima filozofije religije*. Taj je udžbenik u nizu točaka »zastario«, tvrd, dogmatičan i jednostran. No i kao takvog, neadekvatnog, nije više moguće naći ga u prodaji.

Izdanje udžbenika Josepha Lalouxa *Uvod u sociologiju religije*, potječe iz 1981. godine (izdavač: *Kršćanska sadašnjost*). Ovaj udžbenik obuhvaća pretežno sociologiju pastorala te služi poglavito sociološkoj edukaciji na bogoslovnim učilištima.

Pri takvom stanju stvari prijeko je potrebno izdanje u nas jednog suvremenijeg priručnika iz sociologije religije, u kojemu bi bili izloženi, bez »ideološke« jednostranosti, osnovni pojmovi i teme znanstvene discipline — sociologije religije, koja se izučava na našim sveučilištima, tj. priruč-

nika koji bi bio poticajan u stručnom i znanstvenom smislu za formiranje istraživača religijskog fenomena.

Pogledajmo što nam donosi priručnik Acquavive i Pacea — *Sociologija religija*. Knjiga ima pet dijelova: u prvom dijelu — *Uvod* (autor Acquaviva) govori se o specifičnoj situaciji sociologije religije. Autor misli da se diskurs o sociologiji religije kao disciplini mora uvelike promijeniti, tj. valjalo bi nastojati shvatiti prije svega »duboke promjene što se odvijaju pred našim očima« (str. 9), a manje se upuštati u proučavanje »društvenih izraza historijskih religija polazeći od već postojećih teorija« (str. 9). Polazište treba biti »religijsko iskustvo«. To je nešto što je dovoljno čvrsto i nedvosmisleno. U razumijevanju i objašnjenju religijskih fenomena autor se priklanja psihosocijalnom gledištu. Naime, religioznost je, uz ostalo, »izraz strategija što ih pojedinac stavlja u pokret u odnosu na nezadovoljene potrebe (čije mu nezadovoljenje stvara neprilike) i u odnosu na objektivna ograničenja egzistencije« (str. 10).

U tome duhu analiziraju se ključni fenomeni i kategorije — sveto i profano, sekularizacija i desekularizacija. Autor svoje teze potkrepljuje rezultatima empirijskih istraživanja — bilo poznatih istraživača, bilo onih što ih je sam poduzimao.

U drugom dijelu pod naslovom *Sociološko rasuđivanje o religiji. Povijesno-kritički okvir* tematiziraju se naučavanja glavnih protagonista i osnivača sociologije i teorije religije koji su — prema drugom autoru, E. Pacea — redom: A. Comte, E. Durkheim, K. Marx, M. Weber, S. Freud, F. Nietzsche, B. Malinowski, T. Parsons, N. Luhmann i dr. Autor iznosi briljantno, uz kritičke napomene, sve bitne teze spomenutih autora. Vrijedne su pažnje kritičke primjedbe uz Marxovu teoriju religije kao otuđenja i kao ideologije.

Treći dio obuhvaća temu *Sveto, religija i religioznost*. Pace ovdje potanko ocrtava

»pet dimenzija« pojma religioznost. To je središnji problem sociologije religije koji izaziva velike kontroverzije. Oslanjajući se na sociologa Glocka (vidi: C. Y. Glock, *Toward a Typology of Religious Orientation*, New York, 1964), Pace ističe ove »dimenzije« ili »činitelje« što omogućuju utvrđivanje religioznosti. To su: a) vjervanje, b) prakticiranje, c) spoznaja, d) iskustvo, e) pripadnost (str. 72). Ti su činitelji, veli autor, relativno neovisni jedan o drugomu. Ovaj je dio knjige iznimno instruktivan upravo za istraživače religioznosti. Potkrijepljen je i ilustriran nizom empirijskih nalaza i tabelarnih pregleda. Kada govori o pripadnosti, poziva se na Bryana Wilsona, na Bellaha, na Wimberleya i njihove uvide u problematiku religijskih sljedbi.

Četvrto poglavlje tiče se *Religije kao organizacije*. Religija je, veli autor, iskustvo svetoga, no ona je u isti mah i organizacija kolektivne akcije što se stvara oko te akcije.

Naposljedku, u posljednjem, petom, poglavlju tretira se globalna tema *Religija i društvo*. Ovdje je riječ o relacijama: 1) religija kao faktor inovacije ili društvene konzervacije, 2) religija i društvena stratifikacija, 3) religija i politička legitimacija, 4) religija i mass media, 5) religija i ekonomija, 6) religija i žensko pitanje, 7) religija izvan religija.

Rasprava o ovim odnosima omogućuje autoru da izloži istraživanja što su se posljednjih pola stoljeća skupila u suvremenoj sociologiji religije. To je izvrstan problematski prikaz zbivanja u aktualnoj sociologiji religije.

Našim izdavačima najtoplije bih preporučio da izdaju udžbenik Acquavive i Pacea *Sociologija religija*, koji bi dobro došao, u nedostatnosti takve literature u nas, studentima, stručnjacima i svima zainteresiranima za probleme sociologije religije.

Spomenuli smo u ovoj kratkoj recenziji Paceovu opsežnu studiju *Velike svjetske religije i ekologija*. To je studija vrijedna najveće pozornosti. Autor u njoj tretira dva kruga problema: prvo izlaže izvorno doktrinarno učenje, u kršćanstvu, u islamu, u budizmu, u judaizmu, o »odnosu bog-čovjek – upućenost na transcendentno ili na apsolutni princip u glavnih svjetskih religija«, i drugo, autor izbliza slijedi suvremena zbivanja nastojeći rasvijetliti kako se velike svjetske religije kreću na planu razradbe nove ekološke etike, ali i na planu praktične javne akcije u smislu zagovaranja posve drukčijeg odnosa između ljudskih bića i prirodne okoline. Valjalo bi, barem dijelom, ovu poticajnu studiju objaviti u odgovarajućem našem časopisu, npr. u *Socijalnoj ekologiji*.

Vjekoslav Mikecin

L. Banks, J. Yves Calvez, H. Carrier et al.

LA DESTINAZIONE UNIVERSALE DEI BENI

Atti del colloquio internazionale nel centenario della Rerum Novarum,

Edizioni Cercate, Verona 1992, 172 str.

Zbornik radova *La destinazione universale dei beni* (Opća namjena dobara), objavljen prošle godine u veronskog nakladnika *Edizioni Cercate*, donosi 19 priloga autoritativnih teologa, stručnjaka i istraživača o socijalnom nauku Crkve, priloga posvećenih obilježavanju stote obljetnice prve katoličke socijalne enciklike *Rerum Novarum* (obznanjene 1891. godine), a napisanih za Međunarodni kolokvij koji je održan u svibnju 1991. godine u Vatikanu. Na kolokvijju je sudjelovao i sam papa Ivan Pavao II. prilogom Opća nam-